

U povodu knjige *Planiranje, izgradnja i vrednovanje knjižničnih prostora*

autorica prof. dr. Tatjane Aparac-Jelušić i prof. dr. Sanjice Faletar (Zagreb: Naklada Ljevak, 2025)

Lejla Kodrić Zaimović

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet, Katedra za informacijske nauke, Sarajevo, Bosna i Hercegovina / University of Sarajevo - Faculty of Philosophy, Chair of Information Sciences

lejla.kodric-zaimovic@ff.unsa.ba

Knjiga *Planiranje, izgradnja i vrednovanje knjižničnih prostora* autorica prof. dr. Tatjane Aparac-Jelušić, redovne profesorice informacijskih znanosti u mirovini, i prof. dr. Sanjice Faletar, redovne profesorice informacijskih znanosti na Sveučilištu u Osijeku (Republika Hrvatska), za naučni i strukovni interes odabire relativno podzastupljeno područje vezano uz bibliotečke prostore i s njima u širem kontekstu povezanu bibliotečku arhitekturu. Knjiga se, dakle, tematski utemeljuje u području koje nije često niti uobičajeno u postojećoj bibliotečkoj i informacijskoj literaturi, kako u Republici Hrvatskoj, tako ni u susjednim zemljama, odnosno u široj regiji. Podzastupljenost teme u naučnoj i strukovnoj literaturi posebice čudi s obzirom na to da navedeni prostori, odnosno regija Zapadnog Balkana, u realnosti ima veliku potrebu za temama poput spomenutih, bilo zbog stradanja biblioteka i bibliotečkih prostora u proteklim ratovima, bilo zbog nedovoljnih ili neadekvatnih ulaganja u bibliotečke prostore, a često i s tim povezanog nedovoljnog prepoznavanja šire društvene uloge bibliotečkih i s njima povezanih ustanova. Naučni i stručni interes donesen u knjizi *Planiranje, izgradnja i vrednovanje knjižničnih prostora* zasigurno je rezultat prepoznavanja spomenute praznine u teoriji i praksi bibliotečkih i srodnih ustanova u zemlji i regiji, ali i činjenice da se aktualna transformacija bibliotečkih prostora pridružuje široj transformaciji gradova i ostalih identitarno važnih gradskih prostora, u skladu s novim konceptima *pametnih, održivih, zelenih* te infrastrukturno svepovezanih gradova. Knjiga je ovo prirodno nastavka na raniju zajedničku publikaciju istih autorica *Knjižnična arhitektura: prostor, kultura, identitet* (Naklada Ljevak) iz 2020. godine, knjigu koja također simptomatično – i kroz teoriju i kroz praksu – odgovara na nova goruća pitanja bibliotečkih prostora i njihovih prilagodbi novim generacijama bibliotečkih korisnika, koji i pored preoblikovanja pojma *mjesto*, bilo ono

digitalno, bilo fizičko, i dalje od biblioteka kao fizičkih prostora očekuju mnogo, u skladu sa širom transformacijom gradova i lokalnih zajednica.

Objekti, dakle, spomenute knjige, i *Knjižnična arhitektura: prostor, kultura, identitet* (2020) i *Planiranje, izgradnja i vrednovanje knjižničnih prostora* (2025) donose u zemlju i u širu regiju nove publikacije, s temama koje već desetljećima ne bivaju predmet bavljenja opširnijih studija, i to u trenutku u kojem su važne i potrebne, posebno s obzirom na već spomenutu i raniju nestabilnost planiranja i izgradnje bibliotečkih prostora u široj regiji, na jednoj strani, te povećanu potrebu za ovim i sličnim temama zbog promjena u širem društvenom kontekstu – koji, na koncu, i bibliotekama te srodnim ustanovama nameće novu dinamiku planiranja i izgradnje novih bibliotečkih zgrada, proširenje postojećih prostora ili adaptaciju drugih zgrada za potrebe biblioteka. Dakle, i posljednja u nizu zajedničkih knjiga autorica Aparac-Jelušić i Faletar pojavljuje se kao važna i potrebna, i to ne samo za matični, hrvatski kontekst već i za širu regiju s kojom dijeli nerijetko sličnu sudbinu kad su u pitanju bibliotečki prostori i njihova pojavnost.

Knjiga *Planiranje, izgradnja i vrednovanje knjižničnih prostora*, nakon šireg konteksta bavljenja knjižničnom arhitekturom u istom prethodnom autorskom dvojcu, sada se suštinski te detaljno fokusira upravo na bibliotečke prostore u svim njihovim mogućim problemskim segmentima, i dalje, kao i u prethodnoj knjizi srodne tematike, u prvi plan stavljajući bibliotečkog i informacijskog stručnjaka, profesionalca koji je, nažalost, i pored svoje suštinski centralne uloge, često bivao zaobilažen ili, u najmanju ruku, neadekvatno vrednovan u brojnim procesima vezanim za planiranje, izgradnju i vrednovanje bibliotečkih prostora. Stoga je ovo i knjiga zagovaranja za neizostavnu ulogu takvog stručnjaka u svim pitanjima vezanim za bibliotečke prostore, ali, istina, i knjiga koja apelira na razvoj potrebnih

kompetencija koje će bibliotečkog i informacijskog stručnjaka kapacitirati da u punom smislu sudjeluje u svim pitanjima vezanim uz bibliotečke prostore, uz ostale nezaobilazne stručnjake poput arhitekata, dizajnera, urbanista, urbanih sociologa i dr.

Bibliotečke zgrade i njihovi prostori oduvijek su duboko ukorijenjeni u živote lokalnih zajednica, prostori koji plijene, začuđuju, intrigiraju, okupljaju – riječju nerijetko dominiraju u svojim zajednicama, a mnogi od njih i šire, privlačeći svojim izgledom, tradicijom, simbolikom i inozemnu zajednicu korisnika, pa i turista u širem smislu riječi – kao gradski ili regionalni *hotspot*, u sve masovnijim oblicima onoga što danas nazivamo *ibiblioturizmom*. Ljudska povijest nas podsjeća da je uostalom tako bilo oduvijek i svagdje gdje su biblioteke i/ili njima srodne ustanove – arhivi, galerije i muzeji – nerijetko upravo kroz svoje prostorne, pa onda i s njima povezane uslužne manifestacije, uspjeli u zajednici ponuditi nešto novo i drugačije, uz stvarne učinke na društvenu zajednicu, poput Aleksandrijske biblioteke, rimskih biblioteka u termama, srednjovjekovnih u samostanima, humanističkih biblioteka poput firentinske Laurentiane koju je projektirao sam Michelangelo te i mnogih drugih sve do danas. U ovom smislu biblioturizma te kulturnog turizma kao važnog ekonomskog generiranja globalnog društvenog učinka posebno su zanimljive arhitektonske aktivnosti na izgradnji cijelih *otoka kulture* na Bliskom Istoku danas, privlačeći u taj dio svijeta mase *biblioturista* i srodnih učesnika kulturnog turizma, doprinoseći globalizaciji te decentralizaciji ranije evropocentrične zapadnoevropske kulture.

Tema, odnosno brojne teme koje otvara ova knjiga unutar šireg tematskog okvira bibliotečkih prostora, posebno je korisna i nama u Bosni i Hercegovini, i to iz više mogućih razloga. Podzastupljenost ove tematike u vidu opsežnijih studija prisutna je već desetljećima u Bosni i Hercegovini, što zapravo začuđuje ukoliko se uzmu u obzir brojni faktori koji ovu i/ili ovakve knjige čine izrazito potrebnim u Bosni i Hercegovini danas. S jedne strane, poput susjednih zemalja, pa i još više i teže, Bosna i Hercegovina suočava se s velikim izazovima kada su bibliotečki prostori u pitanju. S jedne strane još uvijek se trpe neprevaziđene posljedice rata i ratnih stradanja biblioteka, poput Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine te Biblioteke Orijentalnog instituta u Sarajevu i još inih, dok se, s druge strane, prati trend nedovoljnog ulaganja u izgradnju novih, proširenje postojećih ili adaptaciju drugih zgrada za potrebe biblioteka.

Pitanje neadekvatnih bibliotečkih prostora pojavljuje se za brojne bosanskohercegovačke biblioteke kao kontinuirano pitanje, jer se, gledajući sliku stanja, samo manji broj sredina u Bosni i Hercegovini danas može pohvaliti novom, proširenom ili prenamijenjenom bibliotečkom zgradom ili prostorom. Bosna i Hercegovina se s jedne strane još uvijek bori s neprevaziđenim problemima iz prošlosti kad su bibliotečke zgrade i prostori u pitanju, dok se, s druge strane, pokušava prilagoditi novim zahtjevima života u *pametnim* i održivim gradovima, kakve očekuje korisnička zajednica. Zato je i za nas danas u Bosni i Hercegovini ova knjiga važna i korisna, kao putokaz, kao štivo za informiranje nas samih te kao koristan alat zagovaranja prema donositeljima odluka. Ova nam je knjiga važna, dakle, kao informativna osnova pri izgradnji novih bibliotečkih prostora i zgrada, poput, recimo, aktuelne izgradnje Univerzitetske biblioteke Univerziteta u Sarajevu, za čiju je *Programsku osnovu* stručnu pomoć ponudila i prof. dr. Tatjana Aparac-Jelušić, kao jedna od autorica ove knjige, ali i za proširenje te prenamjenu postojećih objekata, što su, nažalost, prakse mnogo češće od izgradnje namjenskih bibliotečkih zgrada u Bosni i Hercegovini. Stoga su nam korisna iskustva susjedne hrvatske bibliotečke zajednice, kao one koja i statistički ima najveći broj aktivnosti na planiranju, izgradnji i prilagodbi bibliotečkih zgrada i prostora u cijeloj regiji, kao što i u teorijskom i strukovnom smislu najviše doprinosi ovoj tematici, čemu u prilog govori i ovdje tematizirana knjiga. Jasno je, knjiga je ovo velikog iskustva u izradi programskih osnova za biblioteke i njihovu izgradnju, prilagodbu te proširenje, kao i knjiga višedecenijskog iskustva u akademskom podučavanju na predmetima tipa *Knjižnice i arhitektura*. Usto, knjiga je ovo i bogate literature o temi bibliotečkih prostora u različitim segmentima, literature koja se javlja ne samo na engleskom već i na italijanskom, španskom, francuskom i njemačkom jeziku, donoseći nam iskustva brojnih evropskih sredina, pa i šire. I pored svojeg naučnog te teorijskog okvira, knjiga je izuzetno pragmatična, uz obilje primjera dobrih praksi, proračuna i tablica vezanih uz bibliotečke prostore, njihov namještaj, opremu te sl. Teme koje obrađuju pojedinačna poglavlja cjeline su za sebe, gotovo autonomne, i kao takve moguće za pojedinačno korištenje za samo neka pitanja od interesa sa strane čitatelja. Po svojoj informativnosti i po autonomiji pojedinih tema i poglavlja knjiga se ponekad učini sličnom i referentnoj literaturi, na način da se može konsultirati kao čvrst referentni okvir i za samo pojedina pitanja od interesa.

I pored svoje praktične usmjerenosti, knjiga je opremljena svim elementima naučne monografije: jasnom teorijskom pozadinom i metodologijom, recenzentskim aparatom, predmetnim i imenskim kazalima kao ulazno-izlaznim parametrima koji itekako olakšavaju čitanje te kretanje kroz ovu suštinski složenu knjigu bremenitu informacijama. Kroz šest velikih poglavlja knjiga zahvata pitanja bibliotečkih prostora u cijelosti, počev od planiranja i izgradnje, pa sve do vrednovanja bibliotečkih prostora nakon njihova useljenja, što je perspektiva zanemarena te rjeđe razmatrana u ovom kontekstu. Uz *Predgovor*, *Zaključak*, *Priloge* te *Literaturu*, koja je kao cjelina i referentni izvor važna sama po sebi, slijede poglavlja knjige: 1. *Izgradnja nove knjižnične zgrade, proširenje postojećeg prostora ili adaptacija drugih zgrada za potrebe knjižnice?*; 2. *Opća načela knjižnične arhitekture i dizajna*; 3. *Planiranje knjižničnih prostora*; 4. *Faze, aktivnosti i postupci pri planiranju, izgradnji, proširenju ili adaptaciji prostora za potrebe knjižnice*; 5. *Knjižnične prostorne potrebe i arhitektonsko-građevinski zahvati* te 6. *Vrednovanje nakon useljenja*. Ovako postavljeno, izvan okvira ove knjige ne ostaje gotovo nijedno suštinski važno pitanje vezano uz bibliotečke prostore i upravljanje njima danas, u savremenom složenom kontekstu. Kombinirajući strukovni pristup s informiranošću o općedruštvenim prilikama u regiji i svijetu danas, knjiga podsjeća da se planiranje bibliotečkih prostora aktuelno pomjera i prema pristupu višenamjenskih zgrada u koje se smještaju i ostali važnih servisi u zajednici, vraćajući se gotovo onom svom iskonskom polazišnom sinkretizmu u kojem su unutar kraljevskih hramova i skriptorija zajednički obitavali arhivi, biblioteke, muzeji i univerziteti starog svijeta. Posebnu, praktičnu vrijednost knjige donosi i rubrika *Korisna pitanja* – vrsta *checkliste* nužne pri svim fazama planiranja, izgradnje, proširenja ili prilagodbe bibliotečkih prostora te upravljanja njima nakon spomenutih zahvata. Konkretni, stvarni primjeri “živih” biblioteka i njihovih prostora, a na koje u brojnim uputnicama i linkovima skreće pažnju ova knjiga, doslovno tvore internacionalnu mrežu primjera brojnih praksi iz Evrope i svijeta, koji služe kao orijentir, kao referentne tačke, kao idejne osnove te primjeri za kompariranje.

Predstavljanje aktuelnih međunarodnih i domaćih standarda, zakona, normi i uputa u ovom polju izuzetno je korisno i za nas u Bosni i Hercegovini, koji u nekim segmentima, nažalost, u odsustvu ažuriranih zakonskih okvira, standarda i normi zvanično još uvijek nasljeđujemo zajedničke

jugoslavenske standarde, pa se nove preporuke pojavljuju kao važne upute kuda dalje u potpuno izmijenjenom korisničkom i širem društvenom okviru. Insistirajući na vrijednosti te nezaobilaznosti bibliotečke i informacijske profesije u pitanjima planiranja i vođenja bibliotečkih prostora, knjiga je ovo i apeliranja na obrazovanje unutar te iste profesije, kako bi uspješno odgovorila na brojne aspekte upravljanja bibliotečkim zgradama i prostorima danas koji su i bibliotečki i arhitektonski i tehnološki i sociološki fenomeni. Kako su procesi rada na bibliotečkim zgradama i prostorima o kojima knjiga govori nerijetko vremenski dugi i zahtjevni, kao rizici pojavljuju se promjena strukovne i šire društvene paradigme, koji bibliotečke prostore nerijetko opet ostavlja neadekvatnim i neprilagođenim vremenu. Pa i uz vrlo detaljne i jasne instrukcije šta raditi i kako postupati u vezi s bibliotečkim prostorima i pitanjima – da li graditi novu, proširiti postojeću ili prenamijeniti neku drugu zgradu, uza sve savjete i upute za prednosti i rizike koje svaka od mogućnosti nosi, ova knjige ne nudi decidne odgovore, već otvara pitanja i brojne mogućnosti – sve to uz punu svijest da konačnih odgovora nema, jer svaka zajednica, lokalitet, ustanova na koncu, ima svoje specifične razloge *pro et contra*, a knjiga poput ove podrška je zahtjevnim procesima odlučivanja na ovom putu.

I pored svoje primarne usmjerenosti na bibliotečke i informacijske nauke, odnosno profesiju, knjiga je ovo od interesa i svim drugim stručnjacima angažiranim na planiranju, izgradnji i vrednovanju bibliotečkih prostora – arhitektima, dizajnerima, urbanim sociolozima, donositeljima odluka u zajednici, obrazovnoj zajednici, studentima spomenutih disciplina... Knjiga tako pošteno i jednostavno sučeljava potrebe i zahtjeve svih uključenih profesionalnih zajednica, kombinirajući strukovna te općedruštvena nastojanja u smislenu cjelinu. Sve ovo u duhu je i ideje na koju ova knjiga stalno podsjeća, a to je da su sve epohe mjerile svoju snagu odnosom prema bibliotekama, a suštinski često i prema planiranju, izgradnji i vrednovanju bibliotečkih zgrada te u odnosu prema ostalim važnim servisima u zajednici.

Na kraju, prilozi koje knjiga donosi, poput *Priloga 1 – Programska osnova*, *Priloga 2*, vezano uz brojne proračune te tablice preporučenih prostornih standarda i sl., te *Priloga 3 – Prijedlog upitnika za vrednovanje knjižničnih prostora*, važni su sami po sebi za direktne sudionike planiranja i upravljanja bibliotečkim prostorima, ali posredno i za buduća istraživanja na koje predložene tablice i upitnici mogu biti primijenjeni, donoseći nam ne samo upute

za buduće upravljanje bibliotečkim prostorima već i metodološki okvir za istraživanja te ocjenu postojećih bibliotečkih prostora.

Zbog svega navedenog te još brojnih pojedinačnih razloga, knjigu *Planiranje, izgradnja i vrednovanje knjižničnih prostora* hrvatskih univerzitetskih profesorica prof. dr. Tatjane Aparac-Jelušić i prof. dr. Sanjice Faletar, i kao recenzentica knjige i kao profesorica na predmetima vezanim uz upravljanje informacijskim ustanovama na Katedri za informacijske nauke Univerziteta u Sarajevu – Filozofski fakultet, preporučujem za čitanje te kontinuirano konsultiranje i bosanskohercegovačkoj bibliotečkoj i srodnim zajednicama te svim strukovnim zajednicama povezanim s izgradnjom te planiranjem bibliotečkih zgrada i prostora, možda baš posebno nama ovdje u Bosni i Hercegovini, koji još uvijek odgovaramo na ranija neriješena prostorna pitanja vezana uz bibliotečke zgrade i prostore, sve to dok istovremeno nastojimo odgovoriti na novonastale potrebe i očekivanja zajednice.

Sarajevo, 26. 11. 2025.